

SOLYMOSI JÓZSEF

Görgei, a példakép?(Görgei Artúr és Kazinczy Lajos
1848–49-ben)

Görgei személyisége, szabadságharc alatti tevékenysége komoly hatással volt környezetére. Katonái rajongtak érte, alvezérei közül sokan hittek benne és tisztelték. Erre példa Kazinczy Lajos esete, aki hozzá hasonló előélettel érkezett a honvédseregbe, és ha nem is futott be olyan magasra ívelő karriert, mint felettese, de igen magas pozícióba emelkedett a szabadságharc alatt. 1849 nyarán ezredesként, egy önálló hadtest parancsnokaként tette le a fegyvert. 1848–49-es tevékenységéből, fennmaradt levelezéséből kiolvasható Görgei iránti tisztelete és megbecsülése. A szabadságharc során, majd annak befejezésekor is felettese példáját követte. Erről a legközvetlenebb bizonyítékot Kővári László – korabeli szemtanú, a kormányzat által az erdélyi hadsereg mellé rendelt történeti jegyző – *Erdély története 1848–49-ben* című munkájában találjuk. A zsigódi fegyverletételt megelőző haditanács alkalmával, amikor a Görgei által már orosz fogságból írt – és a megadásra felszólító – üzenetről is tárgyaltak, Kazinczy – Kővári szavai szerint – „előadta Görgei levelét, elé a képzelt reményeket s kimondá, hogy ő, miként mestere, Görgei, a fegyvert letenni elhatározta”.

Más, korabeli leírásban nem szerepel ilyen direkt megfogalmazásban Kazinczy Görgeihez való viszonya, de maga Kazinczy – az aradi hadbírótság előtt tett vallomásaiban – így indokolta a honvédsereg melletti, végsőkig kitartó szerepvállalását: a Függetlenségi Nyilatkozat elfogadása után „Görgey főparancsnok megmaradt állásában, én sem tehettem mást”, valamint: „mihelyt Görgey fegyverletételéről megbizonyosodtam, nyomban követtem példáját”. Itt, nyilván védekezésésként, arra utal, hogy csak a katonai alárendeltség köteléke tartotta a hadseregben, ám mégiscsak Görgeivel példálózik, holott a szabadságharc során általában nem közvetlenül alatta szolgált. Úgy tűnik, a tábornok valamifajta igazodási pont, példakép volt számára. A fegyverletételt közlő, Grotenhjem orosz cári tábornoknak írt levelében (Zsigó, 1849. augusztus 25.) Kazinczy így fogalmazott: „magam és csapataim számára sem többet, sem kevesebbet nem

kérek, mint amit Görgey Artúr tábornoknak és fővezérnek megadtak”.

De ki volt és honnan jött ez a szélesebb közvélemény számára máig ismeretlen katonatiszt, és hogy került kapcsolatba Görgeivel? Kazinczy Lajos 1820. október 20-án Széphalmon született, a kor ismert és elismert írója, a nyelvújító Kazinczy Ferenc (1759–1831) és – az irodalomtörténetből Török Sophieként ismert – gróf Török Zsófia (1780–1842) legkisebb gyermekeként. A nagy hagyományokkal rendelkező, református felvidéki nemesi család ekkorra már elszegényedett, és a Kazinczy-szülőknek igen nehezen sikerült előteremteniük hét gyermekük neveltetésének költségeit. Kazinczy Ferenc gyermekei közül a legmagasabbra a legkisebb fiú, Kazinczy Lajos emelkedett.

Bár Kazinczy Ferenc magas kort ért meg, de az 1848-as forradalmi átalakulást már nem láthatta. Családjának tagjai, gyermekei és unokatestvérei azonban résztvevői voltak az eseményeknek.

Kazinczy Ferenc unokatestvérei, Kazinczy András (1803–1875) és Gábor (1818–1864) a megyei, illetve az országos közéletben vettek részt. Kazinczy András ekkor első alispáni tisztséget viselt Zemplén megyében. 1848 decemberében, gróf Franz von Schlik altábornagy észak-magyarországi betörése idején, Boronkay Albert kormánybiztos távollétében összehívta a megyei bizottmányt, ahol Schlik Zemplén megyéhez és Sátoraljaujhely városához intézett kiáltványáról is tárgyalásokat folytattak. A bizottmány elhalasztotta a döntést az ügyben; Szemere Bertalan felső-magyarországi teljhatalmú országos biztos pedig a tanácskozás hírére Kazinczy Andrást rögtön felfüggesztette tisztségéből. Hosszas vizsgálat után 1849 elején az Országos Honvédelmi Bizottmány ugyan felmentette és visszahelyezte az alispáni székbe, de ő a történetek után lemondott.

Kazinczy Gábor író az 1847–1848-as utolsó rendi országgyűlésen Zemplén megyei követként vett részt. 1848–1849-ben szintén országgyűlési képviselővé választották. Kossuth ellenzékéhez tartozott; a békepárt képviselője volt.

Kazinczy Sándor (1800–1861) – Kazinczy Ferenc unokaöccse – korábban császári-királyi katonatiszt volt. Tizenöt évig az 5. (Schneller) könnyűlovas ezredben szolgált, és 1836-ban mint főhadnagy lépett ki a szolgálatból. 1848 nyarán Bihar vármegye mozgósított nemzetőrzászlóaljának századosa lett. Több-ször folyamodott honvédtiszti állásért a Hadügyminisztériumhoz. Végül 1849 tavaszán alszázados, majd

Diószegi Sándor (1832–1897) napszámos

később főszázadossá nevezték ki a 12. (Nádor) huszárezred tartalék századánál.

Kazinczy Ferenc fiai közül a legidősebb, Emil (1811–1890) 1832 és 1859 között közel húsz évet szolgált a császári-királyi hadseregben, előbb az 58. (István főherceg) sorgyalogezred, majd a 12. (Nádor) huszárezred állományában. Címzetes őrnagyként vonult nyugállományba. 1848-ban ezredét nem rendelték haza, így nem a magyar szabadságharc oldalán, hanem császári oldalon szolgált, de a magyarországi harcokban nem vett részt.

Kazinczy Antonin (1813–1879) 1848–49-es tevékenységéről annyit tudunk, hogy egy szabad lovas csapat – Borsod és Abaúj megyében történő – megalakítását kezdeményezte; e tárgyban kérelmet adott be az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz. Ezt Kossuth Lajos 1849 februárjában támogatólag továbbította Szemere kormánybiztosnak, de a terv megvalósulásáról nincs tudomásunk.

Kazinczy Bálint (1818–1873) tanulmányai után mint jogvégzett nemesember Zemplén vármegye gálszécsi járásának esküdtje volt. 1848 júniusában beállt a Kassán alakuló 9. honvédszászlóaljhoz; itt hamarosan őrmester lett. Részt vett a szerb felkelők elleni harcokban a Délvidéken. Ottani élményeit *A fehértemplomi ütközetek* című írásában dolgozta fel, amely a Vahot Imre és Gánóczy Flóris által szerkesztett *Honvédek* könyvében jelent meg, 1861-ben.

Még 1848. augusztus 2-án tiszti kinevezését kérte a Nemzetőrségi Haditanácstól. Októberben nyerte el a tiszti rangot; hadnagy lett a Kassán alakuló 20. honvédszászlóaljnál. Decembertől a felső-tiszai, később I. hadtest kötelékében szolgált alakulatával, ahol 1849 januárjában főhadnaggyá léptették elő. Zászlóalja márciustól az Északkelet-Magyarországon tevékenykedő 19. hadosztály kötelékébe került. 1849 nyarán a testvére, Lajos által szervezett Kazinczy-hadosztályban szolgált, ahol századosi kinevezést nyert. Testvérével együtt Zsibónál tette le a fegyvert augusztus 25-én.

Kazinczy Lajos széphalmi, sárospataki, majd sátoraljaújhelyi tanulmányok után, 15 évesen, a sárospataki református kollégium főgondnoka, gróf Teleki József (1790–1855) segítségével került a tullni utászkolába. Teleki 1830-tól az Akadémia első elnöke volt, és minden bizonnyal a szintén ebben az évben az Akadémia tagjává választott Kazinczy Ferenc iránti tiszteletből vállalta legkisebb gyermeke taníttatását. Lajos tehát 1835 és 1839 között hadapródként Tullnban tanult, ahol Teleki gróf fizette taníttatása költségeit.

Ezekben az években végzett Tullnban a szabadságharc honvédseregének számos későbbi vezetője – 1836-ban Görgei Artúr is, így már ekkor megismerték egymást.

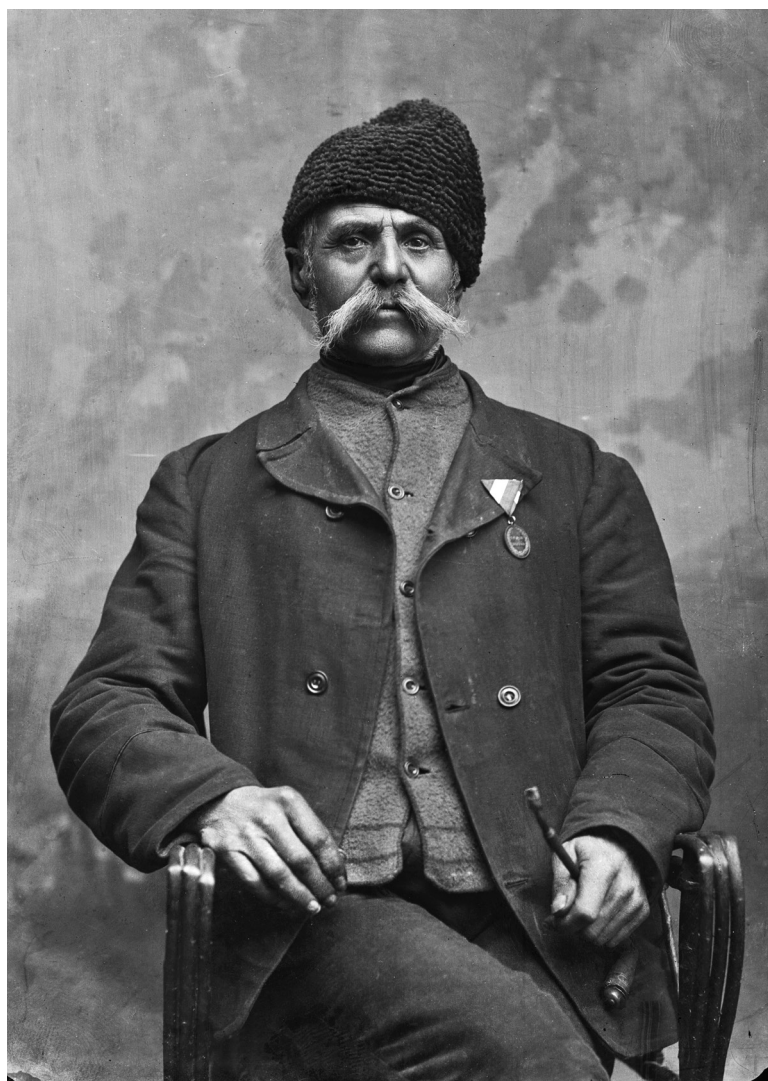
Kazinczy Lajos jó eredménnyel végezte el az utászkolát. Utolsó minősítése szerint „a tanfolyamot meglehetősen sikeresen fejezte be, jó a végrehajtásban, felszerelésben és gazdaságban, szolgálatban használható”. Ezután a 9. (Miklós) huszárezredben folytatta katonai szolgálatát.

Kazinczyt hosszú várakozás után, 1841 őszén léptették elő alhadnaggyá. Édesanyjához írt, 1840–41-es keltezésű leveleiben részletesen beszámolt akkori életviteléről, a hadnagyi kinevezés utáni vágyakozásáról. Szembetűnő, hogy Kazinczy Lajos igen becsvágyó, törekvő kadét volt. Fontos volt neki a tisztársak elismerése, illetve az, hogy a társaság középpontja lehessen. Fiatalember lévén kedvelte a szórakozást, a bálakat és a hölgytársaságot. Jó táncos volt, társai szerették vidámságáért, és a szolgálatban is megbízható volt. Fenti tevékenységei, a társasági életben való aktív részvétele miatt ugyanakkor állandó pénzhiányban szenvedett, és úgy tűnik, nem állt távol tőle a szerencsejáték, a fogadás és a lottó kipróbálása sem. Vele ellentétben Görgeit elkerülték a szerencsejátékos szenvedélyek.

Kazinczy több mint tizenegy évi szolgálat után lépett ki a hadseregből, főhadnagyi előléptetése után nem sokkal, amikor egy hadosztályparancsnok mellett szolgált segédtsztként. Felmerül a kérdés: mi állhatott döntésének hátterében?

Tudjuk: krónikus pénztelensége, adósságai már ifjú kadét és tiszt korában is gondot okoztak neki. Mivel a későbbi időszakból nem ismerjük pontos anyagi körülményeit, korábbi életviteléből következtetve csak feltételezhetjük, hogy ez később is így volt. A tiszti rangról való lemondásért ugyanis pénz kaphatott a kilépő, amit a rangban mögötte álló és előléptetésre váró tisztárs fizetett meg. Ez az eljárás a korban teljesen megszokott dolog volt. Így a kilépett tiszt adott esetben rendezni tudta korábban felhalmozott adósságait is.

Amikor 1848 májusában Kazinczy jelentkezett az Országos Nemzetőrségi Haditanácsnál tiszti alkalmazást kérve, és beadványa kedvező fogadtatásra talált, mind Mészáros Lázár hadügyminiszter, mind István nádor utánajárt korábbi császári-királyi tiszti múltjának. Miután 1845. évi huszártiszti jellemzésében nem volt kivetni való, korábbi parancsnokait is megkérdezték. Gróf Wrba altábornagy, aki mellett Kazinczy segédtsztként volt, Mészáros Lázárnak írt válaszában így fogalmazott: „A császári-királyi had-

Ismeretlen honvéd

seregből való kilépésének okai házassági szándéka és zilált anyagi körülményei voltak.” Deym ezredes, a 9. huszárezred parancsnoka pedig ezt írta: „Kazinczy Lajos egykori főhadnagy az ezredben kitűnően szolgált, és mind különös jártasságán keresztül, mind ügybuzgalmával magas felettesei elégedettségét 1846. augusztusig elnyerte, de abban az időben ez a tiszt egy szenvedélyes szerelem miatt Bécsben olyannyira esztét vesztette, hogy nagy adósságba verte magát, pontosabban nem megbocsátható módon járt el: azért, hogy pénzhez jusson, egyet az általa aláírt és saját maga által kiállított váltók közül egy bajtársa – mint kezes – nevével hamisan látott el, ezért az a kezeséget megtagadta. Miután ez az ügy tudomásomra jutott, habár panaszt nem emeltek, Kazinczyt tiszti jellege megtartása nélkül kiléptettem.”

A két egyértelmű válasz alapján megállapíthatjuk, hogy Kazinczy kilépése a szolgálatból nem előre eltervezett volt, és egy sajnálatos hamisítási ügy kö-

vetkezményeként került rá sor. Az ifjú tiszt szerelmi ügyeiről meglehetősen keveset tudunk. Annyi mindenesetre bizonyos, hogy Bécsből való távozása után nem lett házasság a dologból, és Kazinczy élete végéig nőtlen maradt.

A császári-királyi hadseregből való kilépések okai között – ahogy Görgeinél is – több tényező játszott szerepet: kevés fizetés, lassú előmenetel, házassági kaució kötelezettsége, politikai nézetek. Kazinczynál, aki szolgálata során komoly állást ért el, újabb tiszti rendfokozatot kapott, más ok játszott közre: egy meggondolatlan lépés kettétörte karrierjét.

Visszavonultságából az 1848-as forradalom győzelme, Magyarország polgári átalakulása mozdította ki. Azonnal használni akart hazájának, és szolgálatait abban ajánlotta fel, amihez a legjobban értett: az újonnan születő honvédhadsereg tagja lett. Eddigi katonai tapasztalatai, az utásziskolán szerzett tudása ekkor busásan fizettek. Az új, forradalmi hadsereg két kézzel kapott a komoly, szakképzett tisztek után. A sorstól visszanyerte, amit elveszített, folytathatta katonai karrierjét, és többé nem ingott meg. Bármit bíztak rá, ő elvégezte.

Egykori iskolatársához és példaképéhez, Görgeihez hasonlóan végigszolgált a szabadságharcot. Mindig ott igyekezett megfelelni, ahová helyezték. Megalkuvást nem tűrve szolgált az ügyet, tette, amit legjobb belátása szerint tennie kellett. Volt az új hadsereg műszaki csapatait megszervező tiszt, beosztott dandárparancsnok, egy huszárezred parancsnoka, majd szuronyrohamot vezető hadosztályparancsnok, végül önálló hadseregszervező és seregvezér.

A szabadságharc megindulása már a harctéren taláta, ott volt az újonnan született honvédsereg első komolyabb megmérettetésénél, a pákozdi csatában. Ezután betegsége miatt Pestre ment, és csak felgyógyulása után, október második felében tért vissza a parndorfi táborba. Itt valószínűleg már utászfeladatokat is ellátott. Görgei visszaemlékezéseiben ugyanis megemlíti: egy honvéd százados egy rögtönzött utászkülönítménnyel jelentkezett nála azért, hogy a Lajta szétrombolt hídjait helyreállítsa. Ez a tiszt feltételezhetően Kazinczy Lajos volt. Görgei ettől kezdve megbízott benne. Amikor november elején Görgei javasolta Kosuthnak egy utászzászlóalj felállítását, az őrnagyot ő nevezhette ki, s ő egykori iskolatársát választotta.

Kazinczy megbízást kapott egy utászzászlóalj felállítására, amelyet négy századdal Pozsonyban meg

is szervezett. Ezután Győrben ugyancsak szervezett egy négy századból álló utászzászlóaljat. November 27-én az Országos Honvédelmi Bizottmány őrnaggyá léptette elő. Kazinczy az utászcsoportok szervezése során tervezeteket is készített, amelyek azonban sajnos elvesztek.

Kazinczy Lajos egyik unokaöccse, aki nagyapjához hasonlóan a Ferenc nevet viselte, és a mártír egyik testvérének, Kazinczy Bálint egykori honvédszázadosnak a fia volt, 1891-ben levélben ke-reste fel Görgei Artúrt, majd az ő tanácsára Klapka Györgynek is írt. Kérése az volt, hogy az egykori tábornokok tájékoztassák őt Kazinczy Lajos szabadságharc alatt végzett szolgálatáról és magatartásáról, jellemezzék korábbi küzdőtársukat. Mind Görgei, mind Klapka tisztességgel válaszoltak az érdeklődőnek. Kazinczy halálának és eltemetésének körülményeiről egyikük sem rendelkezett információkkal, de mindketten meleg szívvel emlékeztek meg róla. Görgei már a hadapródiskolából ismerte. „Boldogult nagybátyját Tullnban mindnyájan szerettük mint komoly törekvésű iskolatársat és derék jó pajtást. Én 1836-ban ősszel léptem ki ezen intézetből. Ő pedig egy vagy két (lehet, hogy három) évvel később. Ezen körülményre már nem emlékszem tisztán. Tizenkét és fél év múlva ismét találkoztunk, mikor az én hadtestem a Klapkáéval egyesült...” – írta levélben (érdekes, hogy 1848 őszére nem emlékezett), majd így folytatta: „...ismét találkoztam nagybátyjával Gyöngyös táján (márczius vége felé), s azon túl együtt vettünk részt azon a hadjáratban, mely a horti csatával kezdődvén Buda vár ostromával érte végét. Bold[ogult] nagybátyja magas katonai rangja, melyet ő – tudtommal – protectio nélkül nyert el, minden kétségen felül bizonyít kiváló vezéri tehetséggel megáldott vitéz katona volta mellett.”

Görgei az április 19-i nagysallói ütközetben nyújtott teljesítményéért Kazinczy alezredest, az I. hadtest hadosztályparancsnokát a katonai érdemrend III. osztályával tüntette ki. Május második felében, amikor egy megbízható embert keresett a Csallóközben állomásozó Kosztolányi-hadosztály élére, Kazinczyt bízta meg a feladattal. Ezt a beosztást azonban mindössze két hétig töltötte be. A hadosztály fennmaradt parancskönyvéből tudható, hogy nagy szorgalommal látott feladatához. Megváltoztatta a csapatok felállítását, megszilárdította a fegyelmet, javított a gazdálkodás szervezettségén.

Május 29-én Görgei Kossuth Lajoshoz írt levelében Dembinski hadseregarancsnoki lemondása után, több más parancsnoki kinevezés mellett Kazinczy javasolta az északkelet-magyarországi önálló hadosztály élére – úgy vélte, így a felső vidék biztosítása jó kezekben lesz. A kinevezésekre saját hatáskörben intézkedett.

Kazinczy hadosztályparancsnoki megbízatása idején végig tájékoztatta Görgeit tevékenységéről, még akkor is, amikor nem volt köztük közvetlen függelmi viszony. Levelezésük kevés darabja ismert: Kazinczy négy jelentése a Csallóközből, június 2-i kinevezése az Ung-Bereg-Máramarosi-hadosztály élére, majd Kazinczy Munkácsról és Ungvárról írt jelentései Görgeihez.

A hadügyminiszternek két levelet is írt Beregre történt megérkezésekor, június közepén. Ezekben csapatai erősítését kérte, mert enélkül nem látta biztosítottak a nemzetiségek lakta vidék hosszú határvonalának védelmét. Felhívta a figyelmet a Munkács környéki hadianyag- és vasgyárak fontosságára, és az volt a véleménye, hogy a terület védelmére egy egész hadtestet kellene felállítani. „Adjon nekem miniszter úr anyagot, és én megtartom ezt a stratégiai szempontból és az ország boldogulása számára fontos pozíciót.” A katonák demoralizáltságára hivatkozva (ekkor már mindennaposak voltak a szökések), az itt állomásozó és itt is toborzott zászlóaljok, a 20., 21., 105. és 106. leváltását indítványozta. Kérte, erősítsék meg lovasságát, amely jelenleg mindössze egy századból áll. Ami a tüzéséget illeti, erre vonatkozóan intézkedett a munkácsi hadsértárban már félkész ágyúk felszereléséről és a fegyvergyár működtetéséről ágyúöntés céljára is. „Itt rendkívüli kincsek vannak, amelyeket meg kell védeni. Személyemben mindent megteszek, ami a kötelességem” – jelentette felettesének.

Mivel Kazinczy eredetileg egy gyaloghadosztály szervezésére kapott megbízást, meglehetősen különös, hogy mintegy másfél hónap alatt a rendelkezésére álló csapatokat egy hadtestté szervezte át. Miután egyebekben Kazinczy végig a felettesei által megszabott utasítások szerint járt el, lehetséges, hogy Görgeitől kapott engedélyt erre, csak ezt a levelet nem ismerjük.

Görgeihez címzett utolsó ismert leveleit július 27-én, 30-án és augusztus 1-jén írta. Kazinczy várta az érkező Görgei parancsát, hogy csapataik egye-

süljenek. Az orosz csapatmozdulatok miatt ez nem valósulhatott meg. Ekkori levelezésük többsége nem ismert. Görgei Artúr öccse, Görgey István későbbi művében úgy emlékezett, hogy végül a Bemmel való egyesülést tanácsolták neki.

Kazinczy utolsó beosztása az életébe került. Az újonnan megteremtett honvédsereg által többször legyőzött császári ármádia bosszúja azokat sújtotta, akiket elért. Kazinczyt elérte, mert ő nem menekült. Nem egy aradi mártírtársához hasonlóan, valószínűleg ő sem tudta elképzelni, hogy kivégzik. Apjához hasonlóan bíróság elé állt, de rajta beteljesedett az, amit nem egy felmenője elkerült: ő már nem kapott kegyelmet. Egy nappal a „politikai bűncselekmények” miatt elrendelt kivégzések felfüggesztését elrendelő osztrák minisztertanácsi határozat megszületése előtt, 1849. október 25-én, Aradon agyonlőtték.

Összességében elmondható, hogy Görgei Artúr és Kazinczy Lajos hasonló pályát futottak be mind 1848 előtt, mind 1848–49-ben. Mindketten a tullni hadapródiskolában tanultak, azután huszártisztként szolgáltak, később kiléptek a császári-királyi hadseregből, majd 1848-ban szolgálatot vállaltak a honvédseregben. Itt a szabadságharc végéig kitarítottak, és mindketten magas pozíciót értek el. Kazinczy – másokhoz hasonlóan – valószínűleg felnézett Görgeire, példaképének tartotta. Mindketten bátor katonák voltak és szilárd fegyelmet követeltek meg; az „ügy” szolgálata volt az elsődleges számukra. Kazinczy, ahol parancsnokként megjelent, rendet teremtett. Egyikük sem félt a katonai rögtönbíráskodás alkalmazásától. Eötvös Tamás (1800–1867) Ung-Bereg megyei kormánybiztos, aki bejárta Kazinczy táborát, és elégedett volt a látottakkal, így jellemezte az ezredest: „Kazinczy sok teremtő lélekkel bír, úgy látom, [a]mennyire megítélhetem katonai tapintattal, eddig igaz hazafinak esmerem, s mint katonához illik, a magyar kormány parancsát teljesíteni egyedüli feladata.” Ugyanakkor intézkedéseivel „nagyon emlékezteti a polgárokat a katonai diktatúrára”, ezért kérte a kormányzót, Kazinczyt tiltsák el a polgári ügyekbe történő beavatkozástól.

Mindketten végig és megbízhatóan szolgálták a forradalmi kormányzatot és a szabadságharc hadseregét. Az már a végzet szeszélye, hogy a szabadságharc végén sorsuk merőben másként alakult. Görgei száműzetésbe vonult, Kazinczy pedig 29 évesen mártírhalt Aradon.